

Unge uddannelsesvalg i Horsens.

Horsens Handelsskoles dagskoleelever 1936-78

Af FL. LIND HANSEN

Den intense debat omkring de 16-19 åriges uddannelse har fået lektor FL. LIND HANSEN, Horsens Handelsskole, til at foretage en undersøgelse over kønsmæssig, social og geografisk baggrund hos de unge der i »gymnasialderen« i en 30-årig periode har søgt Horsens Handelsskoles tre kursusformer, handelsmedhjælpereksamen, handelseksamen og højere handelseksamen. Undersøgelsens konklusion har perspektiv for hele den gymnasiale uddannelses problematik.

Fra den danske skolehistorie kendes ingen eksempler på en samlet lovgivning om de 16-19-åriges uddannelse.

I den sidste snes år er debatten om initiativer i den retning blevet stærkt intensiveret. Nøgleordet er ungdomsuddannelse, og i debatten skoleformer og skolefolk imellem er ordet integration blevet et såre værdiladet begreb.

Denne debat frister til at stille to spørgsmål:

1) Hvordan har de 16-19-årige hidtil fordelt sig på de eksisterende uddannelser, dersom de overhovedet frekventerede en uddannelse efter undervisningspligtens udløb?

2) Hvordan var den sociale baggrund hos dem, der gik ind på disse »gymnasiale« uddannelser?

I denne artikel fremlægges resultatet af en undersøgelse af Horsens Handelsskoles elevskare fra 1937 til 1978, ialt 4900 elever, fordelt på tre forskellige kursusformer.

Undersøgelsen er tidsmæssigt, lokalt, aldersmæssigt og fagligt skarpt afgrænset. Heri er der både svaghed og styrke. Svagheden ligger naturligvis i, at ikke alle 16-19-årige i lokalområdet er med. Styrken ligger til gengæld i, at det har været muligt at fremdrage en række tydelige træk i denne elevkategoris sammensætning over en fyrrårig periode i en by af type som Horsens.

Handelsskolen som skolevæsen blev i 1970 udførligt behandlet her i årbogen af Jens Lampe.¹ Derfor skal kun nogle nødvendige forudsætninger for forståelsen af denne undersøgelse opregnes her.

Horsens Handelsskole² blev oprettet i 1869 som den tredje i kongeriget efter Odense og Århus.³ De første to år var den et rent privat kursus, men allerede fra 1871 nød den tilskud fra den lokale handelsforening mod at denne fik indseende med undervisningen.

Fra starten til i dag har der gået handelslærlinge på skolen, og disse har alle været forpligtet af en lærekontrakt, hvori der bl.a. stod, at den teoretiske side af uddannelsen blev givet på handelsskolen.

Min undersøgelse drejer sig imidlertid ikke om disse elever. De har ikke søgt skolen frivilligt – som en »gymnasial« uddannelse. Det betyder ikke, at de ikke også kunne gøres til genstand for en undersøgelse. Den ville i så fald komme til at dreje sig om dem, der valgte mesterlæren inden for handels- og kontorområdet.

Den foreliggende undersøgelse har været rettet mod Horsens Handelsskoles frivillige elever d.v.s. elever, der søgte skolen, inden de traf et endeligt erhvervsvalg. Disse elever valgte altså i den »gymnasiale« alder handelsskolen til videregående skolegang i stedet for mesterlære, gymnasium – eller slet ingen uddannelse.

Det drejer sig om tre kursusformer:

1. Handelsmedhjælpereksamen taget på ét år i sammenhæng, inden læreforhold indgås.⁴ Denne skoleform bestod i Horsens fra 1939 til 1965, da undervisningen ophørte med de nye undervisningsplaner af 1964. I alt 1180 elever gennemgik handelsmedhjælpereksamen på denne kursusform.

2. Handelseksamen taget på ét år i sammenhæng inden et læreforhold eller fortsat teoretisk uddannelse. Denne skoleform oprettedes i 1936 med eksamen første gang i 1937, og den bestod til 1978, da den afløstes af EFG. I alt 3182 elever tog handelseksamen.

3. Højere handelseksamen (handelsgymnasiet) taget på to år – først direkte efter realeksamen, men fra 1968 efter handelsmedhjælpereksamen eller handelseksamen. Herved blev forløbet treårigt, uden at de to sidste år behøvede at følge direkte oven på det første. Højere handelseksamen afholdtes første gang i Horsens i 1962, og den findes fremdeles. Den blev indtil 1978 bestået af 538 elever.

Tilsammen giver de tre eksaminer det samlede undersøgelsesmateriale på 4900 elever. For nemheds skyld benævnes de herefter hmx, hx og hhx.

Kildematerialet udgøres af skolens eksamensprotokoller og elevkartoteker, der opbevares i skolens arkiv. Undersøgelsen er foreta-

get med eksamensprotokollerne som første udgangspunkt. Alle protokoller er i behold. Samtlige elever, der er gået til eksamen er medregnet, også de, der ikke har bestået, hvorimod elever, der har fulgt en del af undervisningen, men ikke fuldført, er ladet ude af betragtning. Deres navne findes heller ikke i protokollerne – kun i kartotekerne. Kartotekerne er benyttet til indsamling af de personlige oplysninger, som ikke fremgår af protokollerne. Kartotekerne er stort set intakte. Ganske enkelte huller findes, især fra besættelsestiden 1940-45. Ingen steder har der dog været lakuner af en sådan karakter, at undersøgelsens muligheder har været alvorligt forringede.

Til dette materiale stilledes følgende spørgsmål:

1. I hvilket antal har eleverne i årenes løb søgt skolen?
2. Hvordan fordelte de sig på køn?
3. Hvordan fordelte de sig på by og opland?
4. Hvorfra stammede de i social henseende?

Der kan af protokollernes og kartotekernes oplysninger udledes meget, som er let forklarligt; andet er mere dunkelt, og det må tillige huskes, at et vist spil af tilfældigheder også må indkalkuleres. Man kan ganske eksakt konstatere, at så og så mange elever af den og den kategori har søgt skolen på et givet tidspunkt. Man kan derimod ikke vide, hvilke argumenter, der i hvert enkelt tilfælde har været anvendt, når en ung mand eller pige stod over for at skulle vælge erhverv eller fortsat skolegang.

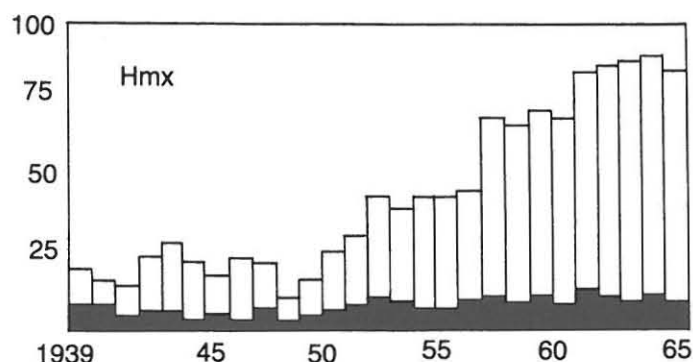
Helt irrationelle motiver som skolevennskaber, der ønskedes bevaret endnu et års tid eller to eller råd fra ældre kammerater og disses hjem er givetvis forekommet, ja, selve det at bruge tiden på handelsskolen til at finde ud af en fremtid skal der nok være adskillige eksempler på. Endelig ved man jo heller ikke noget om de tilfælde, hvor en handelsskoleuddannelse har været på tale, men er blevet skrinlagt, lige så lidt som vi kender de bevæggrunde, der førte til dette for handelsskolen negative resultat af fremtidsovervejelserne.

Endvidere har disse motiver og overvejelser ikke virket i et statisk samfund. Undersøgelsens tidsrum strækker sig fra trediverne til halvfjerdserne, så at sige fra en depressionstype til en anden, tværs over besættelsestid, efterkrigstid og højkonjunktur. Folkeskolens struktur ændrede sig – ikke mindst efter 1958, da realafdelinger opstod i land-

distrikterne. Erhvervsvejledningen sattes mere og mere i system. Forældreindflydelsen på elevernes erhvervsvalg er blevet – om ikke mindsket – så ændret. Argumenter og argumentation forældre og børn imellem har – også om dette emne – forandret sig siden trediveerne. Forældrenes økonomiske forhold er generelt blevet bedre siden da. Uddannelsesstøtten er desuden kommet til. Endelig er landets erhvervsstruktur undergået omfattende ændringer på en lang række områder.

Det hele spiller ind og bevirker, at undersøgelsens genstand er 16-19-årige i et samfund i hastig forvandling. Det giver naturligvis en række usikkerhedsfaktorer, men de er næppe større eller mindre end ved andre uddannelser. Der skal blot mindes om deres eksistens.

*Årgangenes størrelse
Fordelingen på køn. (Drenge sort)*

Tavle I
fig. 1

Tavle I viser årgangenes talmæssige størrelse samt fordelingen på drenge og piger.

Rækkefølgen er ved denne og de efterfølgende to tavler hmx, hx og hhx, og årgangene er anbragt under hinanden, for at gøre en sammenligning mellem de tre skoleformer lettere.

Oversigten over hmx (fig. 1) viser en nedgang i både 1940 og 1941 i forhold til 1939. Det drejer sig kun om få elever, men afspejler sikkert krigsudbruddet og besættelsen.

1942 og 1943 stiger tilgangen. Besættelsen er blevet en kendsgerning. Tiden er relativt rolig, og man må erindre, at årgang 1943 er indmeldt i 1942, hvor modsætningsforholdet til besættelsesmagten

endnu var ringe. Hertil kommer, at den nye skoleform gennem avisomtale⁵ og samtale forældre imellem var ved at blive kendt som et tilbud til de unge, der forlod folkeskolen.

Sammen med den skærpelse af forholdene, der indtræffer fra 1943, sker der et fald i tilgangen, således at 1944 og 1945 atter er små klasser. Nogen sammenhæng skal der nok være, selv om det må understreges, at tallene er små. Stigningen i 1946 og 1947 tyder imidlertid på, at de storpolitiske forhold øver indflydelse også på den lilleverden, der her er tale om.

Man kunne måske spørge, om det ikke er mærkeligt, at en by af størrelsen som Horsens, som tilmed har et godt opland, alligevel ikke kan præstere mere end ca. en snes unge mennesker på omkring 16 år, der føler sig fristet af en ret let eksamen som hmx.

Her spiller mange faktorer ind. Det er nævnt, at uddannelsen var uden tradition på egnen. Elevtilgangen til handels- og kontorfagene steg år for år, men eleverne gik den klassiske vej fra skole til læreplads og søgte altså handelsskolen i læretiden. Besættelsen lagde en dæmper på mange udfoldelser.⁶ Dertil kommer spørgsmålet om den sociale rekruttering til handelsskolens uddannelsesformer, som vi senere skal se nærmere på. Her skal blot nævnes, at det at holde et barn et år i skole ud over de lovpligtige var et økonomisk offer for talrige familier. Tredivernes og fyrrernes forhold var jo af en art, så dette offer for mange hjem simpelt hen var uoverkommeligt. Kom et ungt menneske derimod i lære direkte fra skolen, var det principalen, der skulle betale skolegangen, og den unge fik ovenikøbet en beskeden løn.

Fra endnu en vinkel kan der kastes lys over den ret svage tilgang i de første år. Man får samtidig en forklaring på det absolutte lavpunkt i 1948-49, og den kraftige stigning, der derefter satte ind og fortsatte indtil hmx 1965 for sidste gang afholdtes på den etårige dagskole. Det blev nævnt før, at gennemsnitsalderen for hmx-elever var ca. 16 år. Eleverne fra 1939-48 er altså født i årene 1923-32. I netop denne årække har vi det stærke fald i fødselspromillen, der når sit lavpunkt i 1933.

Som det ses, stiger fødselspromillen atter svagt fra 1936 for at nå sit kendte højdepunkt i 1940-erne – de store årgange. Denne udvikling kan direkte aflæses på fig. 1. Der er en jævn stigning fra 1949. 1952 oprettes der en parallelklasse. 1957 (årgang 1941) indføres endnu en

Fødselspromillen 1921-1960:

1921: 24,0	1931: 18,0	1941: 18,5	1951: 17,8
1922: 22,2	1932: 18,0	1942: 20,4	1952: 17,8
1923: 22,3	1933: 17,3	1943: 21,4	1953: 17,9
1924: 21,8	1934: 17,8	1944: 22,7	1954: 17,3
1925: 21,0	1935: 17,7	1945: 23,5	1955: 17,3
1926: 20,5	1936: 17,8	1946: 23,4	1956: 17,2
1927: 19,6	1937: 18,0	1947: 22,1	1957: 16,8
1928: 19,6	1938: 18,1	1948: 20,3	1958: 16,5
1929: 18,6	1939: 17,8	1949: 18,9	1959: 16,3
1930: 18,7	1940: 18,3	1950: 18,7	1960: 16,6

Gennemsnit:

1921-30: 20,8	1931-40: 17,9	1941-50: 21,0	1951-60: 17,1
---------------	---------------	---------------	---------------

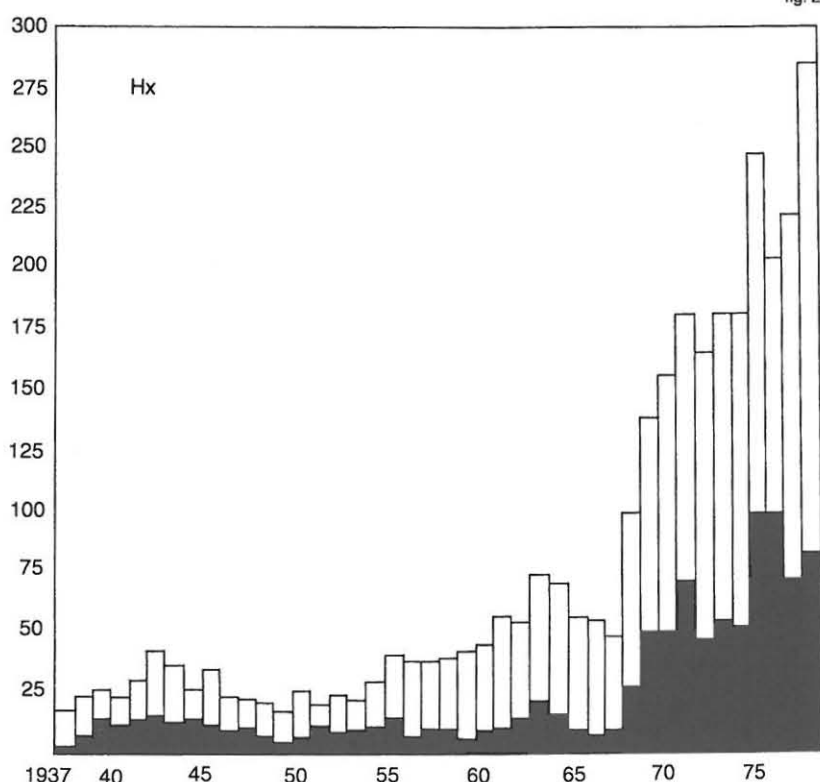
(Statistisk årbog 1955 og 1967).

klasse, og der holdes eksamen både i april og oktober. Fra 1961 (årgang 1945) er der parallelklasser både om foråret. For de sidste års stigning kan den øgede interesse for skolegang ud over 7. klasse, jvf. skoleloven af 1958,⁷ tages med i betragtning, og ikke mindst er 1958 året, hvor konjunkturerne vender. Valutaunderskuddet forsvinder. Arbejdsløsheden bliver et mindre, sæsonbetonet eller lokalt betonet problem. Folk får råd til at holde deres børn længere i skole. Det bliver måske ligefrem en prestigesag at give sine børn en længere skolegang! Der er således tale om både en stigning som følge af de store årgange og om en ekspansion.

Hvorfor hmx da forsvinder, medens dens stjerne står i zenit er en anden historie, der ikke har lokale årsager. Hmx på etårsskole blev et offer for de ændringer, hele handelsundervisningen underkastedes i 1960-ernes midte. Et af de forhold, der spillede ind, var ønsket om, at lette hjemmene for den økonomiske byrde ved undervisningen. Alle-redt i 1962 var skolepengene til hx og hmx faldet bort.

Går man tilbage til fig. 1 og ser på fordelingen mellem drenge og piger, springer det straks i øjnene, at drengenes antal er forsvindende i forhold til pigernes, og at dette forhold med årene bliver mere grelt. Det højeste, en årgang har kunnet mønstre er 16 drenge, og da det i 1961 skete, var der 83 på årgangen. Kun i de første tre år var antallet nogenlunde lige stort. Af de i alt 1180 elever, der har gennemgået skolen til hmx var 198 (16,8%) drenge og 982 (83,2%) piger.

fig. 2

Vi vil nu betragte hx (tavle I, fig. 2). Denne eksamen var betydeligt mere krævende end hmx, og eleverne havde ofte realeksamen eller anden ballast i forvejen. De var derfor ofte mindst et år ældre end eleverne til hmx. Handelseksamen blev indført på Horsens Handelsskole i 1936. Det første hold dimitteredes i 1937. Sidste årgang blev færdig i sommeren 1978, hvorefter EFG afløste hx.

Tilgangen steg straks i de første tre år indtil 1940. I 1940 indtræder en tilbagegang, og det er interessant at se, hvordan udsvingene temmelig nøje følger de udsving, der blev beskrevet for hmx's vedkommende. Hvor der før blev gjort opmærksom på det spinkle talmateriales svaghed, er der nu grund til at stå fastere på tallenes troværdighed. Udsvingene er forskudt en smule på grund af den højere alder hos hx-eleverne. Genspejlingen af 30-ernes lavpunkt viser sig et år se-

nere (1949 mod 1948 for hmx). 1955-64 gengiver til punkt og prikke de store årgange 1939-48 med 1963-64 som de to talrigeste år (jvf. fødselspromillerne 1945-46).

Det lille fald på den sidste årgang til hmx genkendes på hx, og faldet fortsætter her til 1967. Så indtræder der en vending. I 1966 blev hx liniedelt i en almenlinie, sproglinie, regnskabslinie og butikslinie. Ved den første eksamen efter nyordningen førtes der i Horsens kun klasser op på almenlinien. Andre linier var ikke startet.

1968 slog nyordningen imidlertid igennem med brask og bram, og fra da af steg elevtallet år for år gennem halvfjerdserne med et bemærkelsesværdigt spring opad i 1975. Det var elever indmeldt i 1974 – det år, hvor arbejdsløsheden begyndte at stige mærkbart. De to følgende årgange veg lidt, dog kun for at afløses af den sidste årgang hx, der blev den største nogensinde med sine 282 dimittender.

Krisen blev antydnet. Den er bare ikke forklaring nok på en stigning, der jo begyndte allerede i 1968. Der spiller flere forhold ind. De kan ikke måles eksakt, så den vægt, hvormed de tænkes at indgå i det samlede billede, må hvile på formodninger. Generelt blev hx en populær uddannelsesvej over hele landet – bortset fra København. Populariteten gjaldt både elev/forældre-siden og principalsiden. Forældrene så gerne deres børn gå længere tid i skole, og en del af de elever, der indtil 1965 havde søgt hmx, kom nu ind på hx, blot efter en længere forudgående skolegang. Realafdelingerne i folkeskolen svulmede jo i samme periode. Dertil kom at omlægningen af læringskolens undervisning i de samme år bevirkede, at flere principaler foretrak at tage folk med bestået hx i lære frem for at skulle sende lærlingene i skole på de ofte skiftende tidspunkter, som læringskolens nyordning – og lokalemangel – førte med sig.⁸

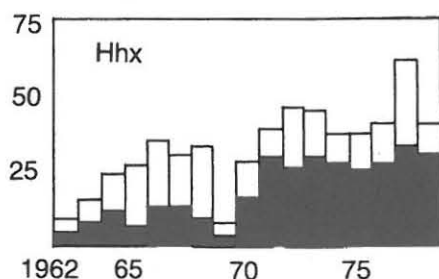
Udviklingen i det moderne industrisamfund i retning fra manuelle fag over til servicefag har også spillet en betydelig rolle. Denne udvikling måtte nødvendigvis give handelsskolen flere elever – også fra kredse uden for skolens potentielle klientel – noget vi vender tilbage til.

I 60-erne og 70-erne gik gymnasieskolens elevtal også frem både lokalt og på landsplan, så der er ikke tale om fremgang på en anden skoleforms bekostning.

Elevernes fordeling på køn var for hx's vedkommende af samme karakter som ved hmx. Pigerne var i klart flertal. Af de i alt 3182 ele-

ver var 1072 (33,7%) drenge og 2110 (66,3%) piger. Pigernes majoritet var dog ikke helt så udtalt som til hmx.

fig. 3

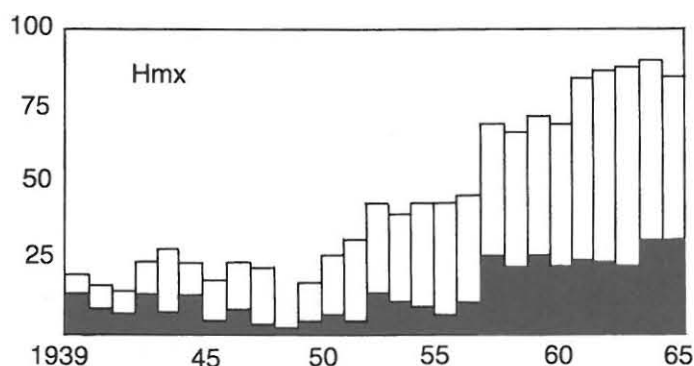
Højere handelseksamen blev første gang afholdt på Horsens Handelskole i 1962. Derfor er hhx i modsætning til hmx og hx et nyere træk i byens skolebillede. Den første klasse (tavle I, fig. 3) var da også kun lille – på 11 elever. Den næste blev på 15 og den tredje på 23, hvorefter der i en årrække var dobbeltklasser bortset fra 1969 og 70, hvor en ændring i adgangsbetingelserne bevirkede et kortvarigt dyk i elevantallet. Forudsætningen for optagelse var nu bestået hmx eller hx – mod før blot realeksamen. Fra 1971 steg tilslutningen i takt med stigningen i antallet af hx-elever – der jo nu var det normale rekrutteringsgrundlag for hhx. En sammenligning mellem fig. 2 og fig. 3 belyser dette umiddelbart. Bedst ses det ved at betragte årgang 1975 til hx. Den var bemærkelsesværdig stor. Det afspejler sig to år senere på hhx, hvor 1977 er usædvanlig stor. Den er nemlig for størstedelen udgået af årgang 1975 på hx.

Fordelingen mellem drenge og piger afviger noget fra den, der var fælles for hmx og hx. Her er der – bortset fra nogle få årgange – drengeflertal eller paritet mellem kønnene. Det kan altså blot og bart konstateres, at de fleste af de mange piger, som tog hx, foretrak at gå i lære umiddelbart efter denne eksamen. Om der tør lægges økonomiske motiver bag dette hos pigerne – eller hos deres forældre – er en anden sag. Materialet giver intet grundlag for påstande af den art. Derimod kan den stigende tilslutning for begge køn til hhx uden videre kædes sammen med den status, som hhx i 1969 opnåede som adgangsgivende til højere uddannelser på lige fod med studentereksamen og højere forberedelseksamen. Den primære aftagende læreanstalt for hhx-dimittender er naturligt nok handelshøjskolen – de økonomi-

ske studier for drenge og sprogstudierne for piger. Her er kønsfordelingen så klar, at de få, der har gjort det modsatte, har været absolutte undtagelser.

Den næste tavle viser elevernes geografiske oprindelse. Der skelnes mellem Horsens og oplandet. Under begrebet opland er bymæssige kommuner og landdistrikter taget under ét. Også elever fra andre købstæder er regnet med under oplandet. Det drejer sig iøvrigt kun om ganske få. En nærmere geografisk opdeling af oplandet er ikke foretaget, men i al almindelighed kan det siges, at oplandseleverne er kommet fra hele det område, der ligger inden for en radius af 25-30 km fra byen. Kun for hhx har radius været større, ligesom det også er her de fleste af de førnævnte få tilrejsende forekommer.

*Fordelingen på land og by
(by sort)*

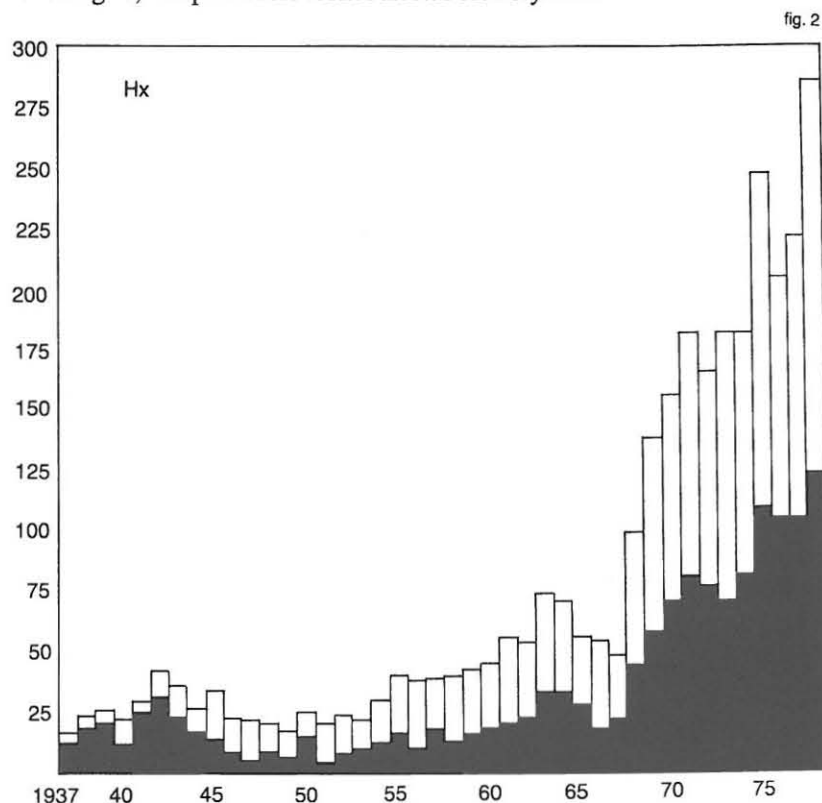

Tavle II
fig. 1

Hmx (tavle II, fig. 1) hentede to trediedele af sit samlede klientel fra oplandet: 752 (63,7%) mod 428 (36,3%) fra byen. Det bemærkes, at denne fordeling gælder det samlede antal, for der var indtil 1945 flest byboer, der havde gennemgået hmx. Dette er ikke mærkeligt. En ny uddannelse i en by vil naturligt nok være tilbøjelig til at blive søgt af de nærmest boende. Desuden kom krigens transportvanskeligheder til at genere landboerne mere end byboerne. Begge forhold er endnu tydeligere for hx's vedkommende.

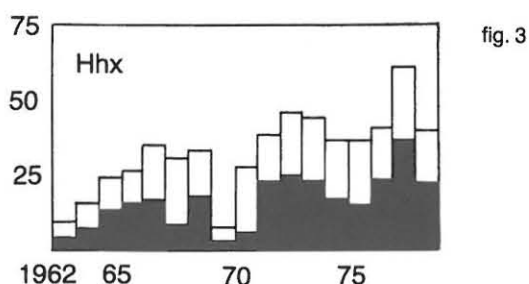
Fra 1945 vender billedet totalt. Det er eleverne fra oplandet, der dominerer de sidste 20 hmx-årgange. Der skete dog en stigning i tilgangen af byelever i 1957. Det var som allerede nævnt det år, der blev

oprettet en parallelklasse med eksamen i april. Antallet af byelever var som oftest lidt større i disse klasser end i oktoberklasserne, men også aprilklasserne oplevede strømmen fra landet. Den ekstra aprilklasse, der oprettedes 1960-61, bevirkede, som det tydeligt kan aflæses af fig. 1, at oplandselevernes flertal blev styrket.

Handelseksamen (fig. 2) var ligesom hmx i starten en eksamen for byelever. Også her vender billedet i 1945, sådan, at der fra det år, til hx ophørte i 1978, har været et beskedent flertal af oplandselever på de fleste årgange. Fordelingen blev dog langt mere ligelig med årene. Det samlede resultat viser, at af 3182 kom 1513 (47,5%) fra byen, og 1969 (52,5%) fra oplandet.

Højere handelseksamen (fig. 3) havde tendens som de to øvrige eksaminer i starten, men slutfordelingen er så ligelig som næsten tænkes kan: af 538 kom 270 (50,2%) fra byen og 268 (49,8%) fra oplandet.

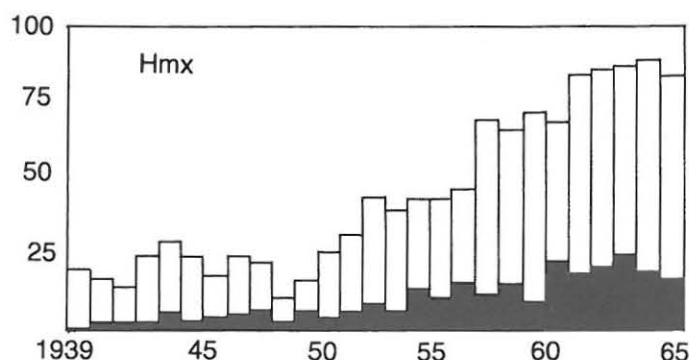

Samlet må det fastslås, at den laveste eksamen var den, der øvede størst tiltrækning på oplandets unge mennesker – et forhold, der skal yderligere belyses. Til hmx konstaterede vi en overvægt på 3 til en af elever fra oplandet. Til hx var der en svag overvægt af elever fra oplandet, medens de to grupper stod lige, da det gjaldt hhx. Det forhold, at et så stort antal elever fra oplandet søgte uddannelse ved en skole, hvis undervisning sigtede mod typiske byerhverv, fører naturligt til spørgsmålet: hvilken rolle har handelsskolen spillet i formidlingen af vandringer fra land til by? Det er jo frem for alt landbruget, der har afgivet folk til andre erhverv. Under arbejdet med materialet viste det sig, at af den store gruppe elever fra oplandet udgjorde eleverne fra hjem, der levede af landbrug en så stor og så konstant størrelse gennem alle årene, at det var værd at se specielt på skolens rekruttering af børn fra dette erhverv.

Resultatet fremgår af tavle III. Der skelnes her ikke mellem brugsstørrelser – hvilket ville have medført et meget stort undersøgelsesarbejde, hvis resultat næppe ville have stået i forhold til anstrengelserne. Det må i vort tilfælde være tilstrækkeligt at vide, at de pågældende unge mennesker kom fra hjem, hvis økonomiske basis var landbrug. Til gengæld er det undersøgt, hvordan disse elever fordeler sig på drenge og piger, hvad der er nok så lærerigt.

Tallene er meget massive. Over en fjerdedel (26,7%) af eleverne til hmx kom fra landbruget. Ikke mindst den sidste halve snes årgange bidrog til dette resultat. Også fordelingen på drenge og piger taler et meget klart sprog: 33 drenge (10,4%) og 283 piger (89,6%), d.v.s. 9 ud af 10 er piger. Det sidste kan måske overraske. I hvert fald må man konstatere, at det ikke er den overskydende arbejdskraft af unge mænd, der er gået til handelsskolen, men så meget desto kraftigere er de unge piger strømmet fra landbruget til handels- og kontorfagene.

Børn fra landbruget (sort) i forhold
til det samlede antal elever

Tavle III
fig. 1

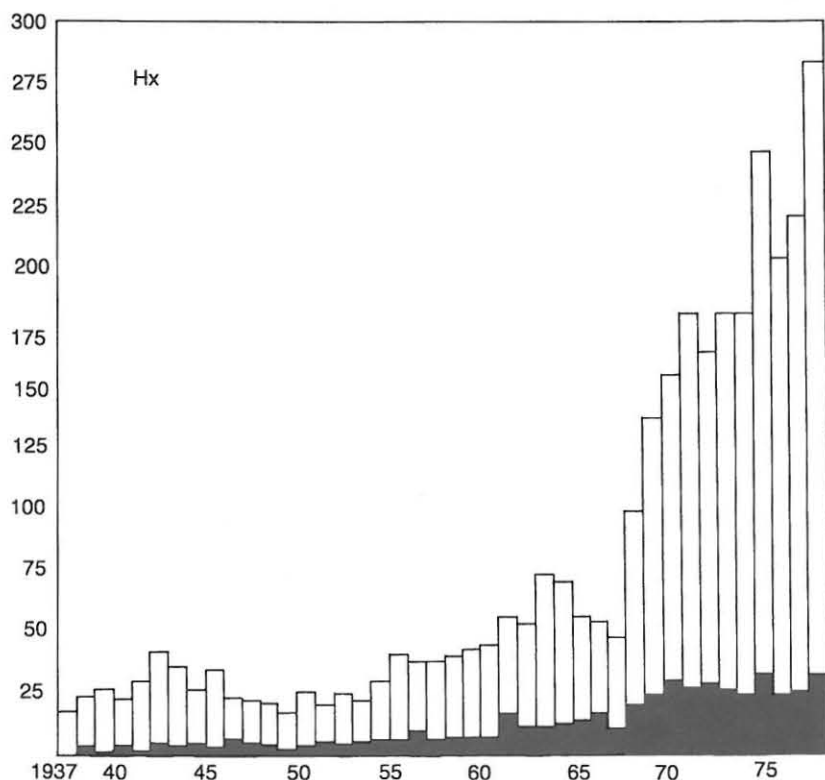
At efterspore hvor de unge mænd da er gået hen, ligger uden for denne undersøgelses rammer, men der skal dog peges på, at for en ung mand, der ikke ser en fremtid i landbruget, vil handelsvejen nok ikke være den første subsidiære mulighed, der falder ham ind. Hvis hans baggrund er 7 års skolegang, er håndværk og industri utvivlsomt langt nærmere hans »naturbestemte« felt.

Om de unge piger kan det til gengæld siges, at de via handelsskolen er blevet sluset ind i byerhverv. Her er tallene så tydelige, at man billedligt tør sige, at malkestolen er byttet med kontorstolen og køkkenbordet med disken.

Man må i den forbindelse erindre sig, at denne skoleform lukkede i 1965. Selv de sidste årgange var for gamle til at have gået i realafdeling ude i deres hjemkommune. Endvidere nåede ensartetheden i klæde- dragt (cowboytøj etc.) aldrig at præge eleverne på hmx. Ældre lærere med erfaring fra denne skoleform kan berette om klasser fra fyr- rerne og halvtredserne, der på et år urbaniseredes i en sådan grad, at det ved årets slutning var svært at forestille sig de samme elever et år tidligere. Umiddelbart lyder den slags ikke rart. Hjernevask! Spørgs- målet er blot, om ikke omstillingen alligevel er sket relativt blidt – trods sit præg af ubønhørighed – på en skole med et erhvervsmæssigt sigte. Eleverne var dog stadig i de fleste tilfælde bosat hjemme og ryk- kedes ikke på én gang op med rode. De var i flok med ligesindede. Far og mor så sikkert med undren på mange nye træk i deres store barns

adfærd, men måtte trods de rivninger, der givetvis er opstået, føle sig tryggere over for en skoles påvirkning i en overgangsperiode end ved blot at lade den unge springe direkte ind i bymilieuet.

fig. 2

Handelseksamen (tavle III, fig. 2) viser samme tendens som hmx. 622 (19,6%) af 3182 elever kom fra landbohjem. 194 (31,2%) var drenge og 428 (68,8%) var piger. Det vil sige hver femte elev stammede fra landbrug, og 2 ud af 3 var piger. Her er det interessant at se stigningen af hx-elever fra landet fra 1961. Netop da begyndte de første elever efter 1958-loven at komme fra de nye realafdelinger på landet, og realeksamen var jo den almindeligste forudsætning for at komme ind på hx-kursus.

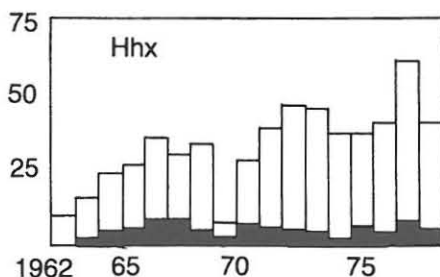
At fordelingen mellem drenge og piger ikke er så skæv som ved hmx har sin naturlige forklaring deri, at for de drenge fra landbohjem,

der havde taget realeksamen, var det en langt naturligere sag at komme på handelsskole, end for deres kammerater, der havde forladt folkeskolen som 14-årige.

At pigerne i de år, hvor hmx og hx bestod side om side stod relativt en smule svagere ved hx end ved hmx lå antagelig i, at det navnlig for den første halvdel af årgangene var en sjældnere foreteelse, at piger fra landet tog realeksamen. Det kan atter skyldes de før omtalte ringere muligheder for videre skoleuddannelse i landdistrikterne og så en økonomisk vurdering af, om det kunne betale sig at lade en pige gå 10 år i skole. I 30-erne og 40-erne var det nok snarere den bogligt anlagte dreng fra landet, der fik chancen for at følge sin lyst end hans søster. Skulle broder og søster så bagefter på handelsskole var hmx pigens mulighed og hx drengens.

Fra 1965, hvor hx blev eneste kursusmulighed på handelsskolen, viste det sig, at landbruget bevarede sin position som leverandør af en femtedel af samtlige elever med højdepunktet 26,8% i 1969-70 og lavpunktet 15,2% i 1975-76 og konstant en trediedel drenge og to trediedele piger. Det er bemærkelsesværdigt i en periode, hvor afvandringen fra landbruget stort set skulle være ebbet ud. De to mest plausible forklaringer er den urbanisering af livsmønstret, der fulgte i hælene på landbrugets mekanisering og den store tilgang, realafdelingerne fik efter 1958. Landmandsfamiliens »uddannelsesvaner« ændredes, jo mere forskellen på »byliv« og »landliv« udviskedes i 60-ernes industrisamfund.

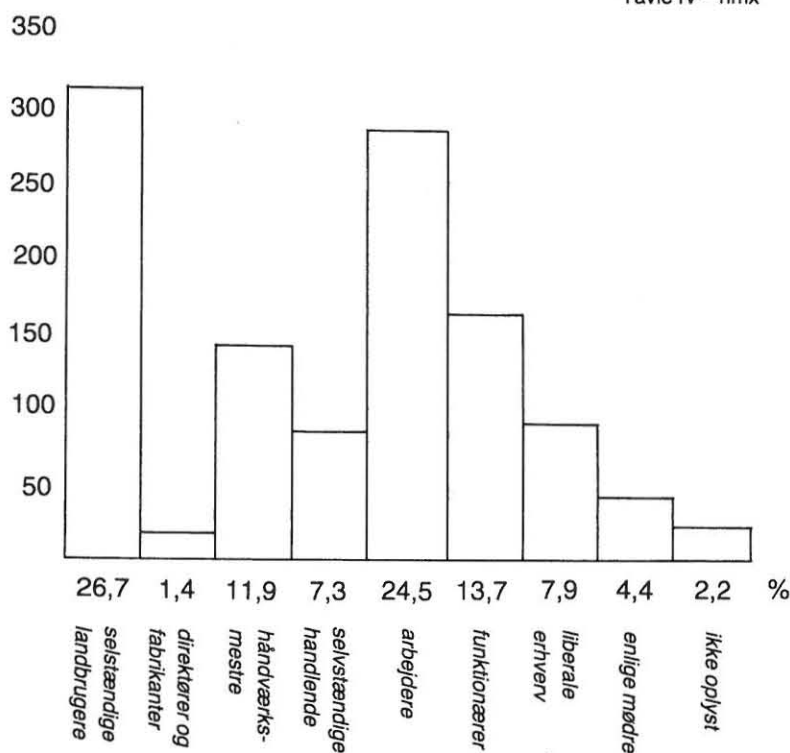
fig. 3

Til højere handelseksamen afviger billedet ikke meget fra hx, hvad antal af elever fra landbruget angår. Af 538 kom præcis 100 (18,6%) herfra, men kønsfordelingen er 51 drenge og 49 piger, hvad der jo giver de samme tal i procent. Altså foretrak de fleste af pigerne, at gå

ud efter hx, således at ligevægten mellem kønnene kommer til at svare pænt til den samlede kønsfordeling på hxx: lidt flere drenge (56,9%) end piger (43,1%).

Tavle IV – hmx

Den sidste af undersøgelserne drejer sig om elevernes sociale op-rindelse. Vi har på en måde foregrebet begivenhedernes gang ved at se specielt på de elever, der stammede fra landbruget, men det havde jo sine særlige årsager. Vi ville efterspore, hvorledes en bestemt æn-dring i samfundsstrukturen, vandringen fra land til by, afspejledes på handelsskolens kartotekskort. Her er emnet den samlede sociale dif-ferentiering. Som spørgsmål formuleret således: hvilke samfundslag har i de sidste 40 år sendt deres unge til handelsskolens tre dagskoler.

Tavlerne IV, V og VI viser med hvilken styrke de forskellige erhvervsgrupper er repræsenteret.

Om grupperne må forudskikkes nogle bemærkninger. Optællingen har kunnet foretages efter flere modeller og teorier (klassestratifikation, prestigestratifikation etc.), opsplittet i flere eller færre kategorier, der på forskellig vis afspejlede differentieringen i samfundet. Hvad der skønnedes vigtigt for denne undersøgelse var i hvert fald i første omgang at få at vide, om eleverne kom fra hjem med selvstændige erhverv eller ikke – fremfor at se, hvilket selvstændigt erhverv det var – bortset fra landbrug. Derfor vil man kunne finde gruppen håndværksmestre – men ikke hvilket håndværk, der er tale om. Man vil finde selvstændige handlende, men ikke kolonial, manufaktur o.s.v.

Under gruppen arbejdere er der ikke sondret mellem faglærte, ufaglærte og landarbejdere. De enkelte funktionærgrupper er heller ikke skilt ud fra hinanden. Til gengæld er gruppen direktører og fabrikanter skilt ud for sig, selv om en del af de her rubricerede kunne siges at høre hjemme under håndværksmestre eller selvstændige handlende samt, specielt for visse direktører, under funktionærgruppen. Alligevel er gruppen gjort selvstændig ud fra den betragtning, at det kan have betydning at vide, i hvilket omfang netop erhvervslivets topfolk sender deres børn til uddannelse på handelsskolen. Det samme gælder de liberale erhverv. Mange af disse repræsenterer jo en eller anden form for kontorhold (advokatkontorer, arkitektkontorer m.v.).

Gruppen enlige mødre var ikke oprindelig tænkt som en selvstændig gruppe, så sandt som den jo heller ikke repræsenterer et erhverv. Da betegnelsen imidlertid dukkede op gang på gang som enke, ugift, husmor, fraskilt o.lign. skønnedes det at være interessant at se, hvor mange enligt stillede kvinder der sendte deres børn til videreuddannelse på en handelsskole. Gruppen er altså med af både sociale og – kunne man sige – af psykologiske grunde. I de tilfælde, hvor den enlige mor i kartoteket direkte er opført under erhverv, er hun naturligvis rubriceret her. I nogle ganske enkelte tilfælde er en enlig mor uden selv at have angivet erhverv blevet anbragt under et sådant. Det har da drejet sig om enker, der fører et selvstændigt foretagende videre. Gruppen uoplyst består dels af de tilfælde, hvor forældre intet erhverv har angivet, dels nogle ældre elever, som har været myndige og derfor ikke har været forpligtet til at angive forsørgerens erhverv.

Det er klart, at differentieringen kunne have været mere specificeret. Desuden savnes en sammenligning med det omliggende samfunds sammensætning og endelig har samfundets sammensætning ændret sig betydeligt i de 40 år. Alligevel vil undersøgelsen – selv om den er be- hæftet med disse mangler – kunne oplyse adskilligt.

Fordelingen ved hmx (tavle IV) viser landbruget og arbejderne som de to dominerende grupper. Tilsammen er over 50% af eleverne kommet fra hjem i disse to grupper. Især fra 1957, da klassetallet for- øgedes, og der blev eksamen to gange om året, steg antallet af arbej- derbørn. Forklaringen ligger dels i det større behov for arbejdskraft i servicefagene – eleverne havde ofte fået læreplads inden skoleåret var udløbet – og dels i, at det er blevet økonomisk mere overkomme- ligt for arbejderhjem at holde børnene længere i skole på grund af bedre beskæftigelse og stigende indkomst.

Det øgede antal elever, der tog et år eller to ekstra med i folkesko- lens 8. og 9. klasse, kan måske også tænkes at have kaldt en del elever frem til handelsskolen fra arbejderhjem, hvor det af tradition havde været almindeligere, at børnene var blevet håndværkere eller indu- striarbejdere, eller for pigernes vedkommende husassistenter og bu- tikksmedhjælp uden uddannelse.

At funktionærernes børn i ret stort tal (13,7%) søger uddannelse på handelsskolen, kan ikke undre. Selv om funktionærerne repræsen- terer allehånde uddannelser, vil kontorfaget ligge nær som en valgmu- lighed for deres børn. Noget lignende kan siges om de liberale er- hverv. Ejheller undrer det, at tilsammen næsten 20% kommer fra håndværksmestrenes og de selvstændige handlendes kreds.

Og så de enlige mødre! Mon ikke det tit vil være en tilskyndelse af både social og psykologisk karakter, der får enlige mødre – for den sags skyld også enlige fædre – til at spænde den økonomiske bue ekstra hårdt for at give et barn en uddannelse, der sikrer dets eksistens og helst inden for en overskuelig tid? Vi må stadig holde os for øje, at vi befinder os i 40-erne og 50-erne og på hmx kun lige når frem til »de glade tressere«. Hvis der er noget om disse ræsonnementer, ligger handelsskolens korte teoretiske uddannelse lige for.

Til hx er billedet anderledes (tavle V). Arbejderne er den største gruppe tæt fulgt af funktionærerne og med landbruget på tredjeplad- sen. Direktør-fabrikantgruppen er større end ved hmx. Forskellen på håndværksmestre og selvstændige handlende er mindre og endelig

800

Tavle V – hx

700

600

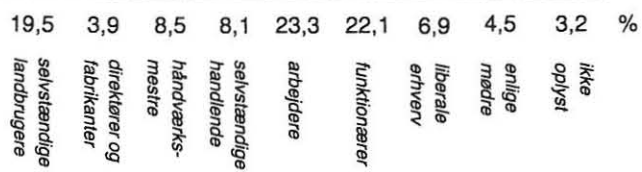
500

400

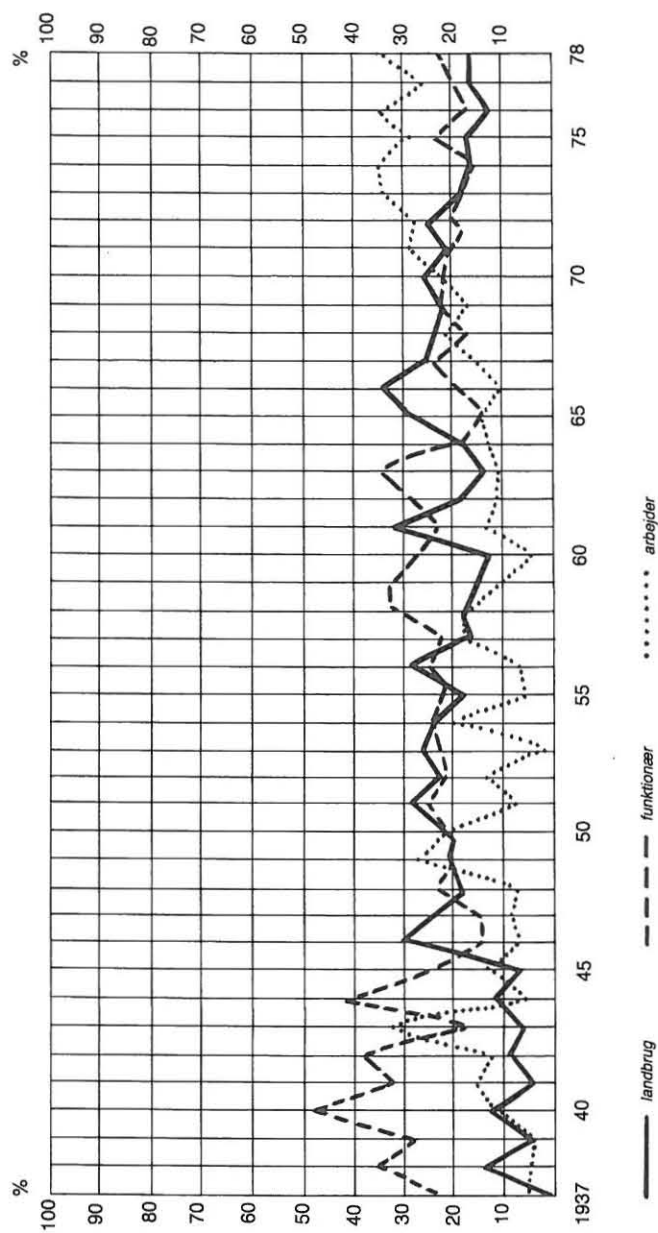
300

200

100

Tavle VII

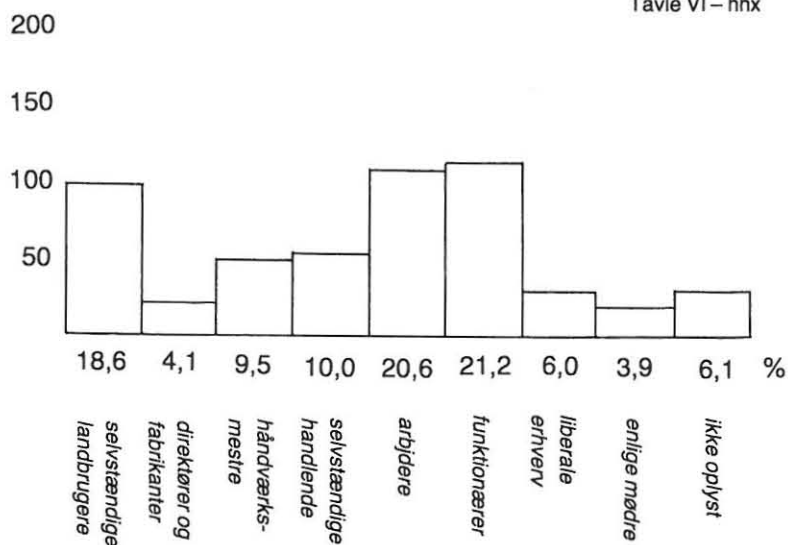

er der kun ringe forskel på grupperne liberale erhverv og enlige.

Hx bestod som tidligere omtalt 13 år længere end hmx – helt til 1978 – og med stærkt stigende søgning. Derfor hidsættes et sæt kurver (tavle VII) som anskueliggør de tre største gruppers indbyrdes størrelse gennem årene. Her bekræftes tydeligt, hvad der tidligere er påvist om landbruget, nemlig at børn fra dette erhverv siden 1945 udgør ca. 20% af eleverne. Arbejderbørnene finder først et stabilt leje over de 10%, efter at »de gode tider« sætter ind for i halvfjerdserne at nå op på omkring 30%.

Funktionærbørnenes procentvise andel er efter 1945 stabil – omkring de 20% i hele perioden. Gruppen er steget som befolkningsandel – hvorfor er deres børn så ikke kommet i større tal? Uden at have belæg for det, tør man formode, at en stor del af børnene fra denne gruppe siden velstandsstigningen sidst i halvtredserne er gået til gymnasiet, hvis elevtal jo begyndte at stige samtidig. Bemærk den høje procentvise andel just i 1958-63 og faldet herefter. Omvendt har handelsskolen profiteret elevmæssigt af velstandsstigningen blandt arbejderne – og disses befolkningsandel steg også – men her var handelsskolen en

Tavle VI – hhx

nærmere valgmulighed end gymnasiet. Endelig beholder – formentlig af samme grund – landbruget sin femtedel trods vigende befolkningsandel.

Hvis dette kan kaldes en overfortolkning af talmaterialet, når tilsvarende tal fra gymnasiet og håndværksuddannelserne ikke foreligger, kan der i al fald hentes nogen bekræftelse ved at betragte tavlen for hhx (tavle VI).

Her bekræftes tendensen både i absolutte tal og procent – kun at funktionærbørnene ligger en halv procent over arbejderbørnene.

For grupperne direktører/fabrikanter, håndværksmestre, selvstændige handlende og liberale erhverv gælder i fællesskab, at deres procentvise andel gennem årene er vigende – stærkest for de selvstændige handlende. Siden 1965 lå de alle under deres gennemsnitlige procenttal for hele perioden. Faldet var størst for gruppen selvstændige handlende.

Forklaringen må være den samme som for funktionærerne: deres børn er snarere gået i gymnasiet – og som en særlig forklaring for de selvstændige handlende: deres befolkningsandel er gået tilbage i den sidste snes år. Nøglen er blevet drejet om i mange mindre detailvirksomheder.

De mange tal og grafer skulle give rimelige svar på de spørgsmål, der blev stillet i indledningen. Derfor kan Horsens Handelsskoles elevskare betragtes som kortlagt inden for den ramme, som spørgsmålene i indledningen angav.

Hvor typiske er resultaterne så?

Det kan kun en lang række lignende undersøgelser give svar på. Med forsigtighed tør man dog nok formode, at tallene giver et fingerpeg om, hvad der skete i denne specielle del af undervisningssektoren i en middelstor dansk by med en beliggenhed og erhvervsstruktur som Horsens.

NOTER

1. De vigtigste love og bekendtgørelser vedrørende den frivillige handelsskoleundervisning:
Bekendtgørelse af 9/7 1912
Lov af 23/6 1920

- Lov af 7/5 1937
Bekendtgørelse af 23/12 1937
Lov af 2/10 1956
Lov af 4/6 1964
Lov af 26/5 1965
2. Carl Th. Jørgensen: En handelsskole bliver til, Horsens, 1944.
Fl. Lind Hansen: Horsens Handelsskole 1869-1969, Horsens, 1969.
 3. Hidtil har Aarhus Handelsstandsforenings Handelsskole været betragtet som den ældste, fejret med både jubilæumsskrift og frimærke i 1965. Som påvist af Helge Sindal i Handelsskole i Odense, Odense, 1977, kom Odense dog først, nemlig i 1863. På grund af et ophør i perioden 22/12 1875-3/1 1877 blev Odense-initiativet imidlertid glemt. Syd for Kongeåen fik Aabenraa sin Gewerbeschule i 1868.
 4. Sidst formuleret i Lov om lærlingeforhold af 2/10 1956 § 17, stk. 1.
 5. Handelsskolen har altid haft en »god presse« i Horsens. Ikke mindst blev forstander Chr. Hvilsted Nielsens initiativer og dimissionstaler bredt refereret gennem hans lange forstandertid 1935-60.
 6. Til gengæld blomstrede skolens interne liv omkring elevforening og elevblad.
 7. 6/12 1951 søgte og 24/3 1952 opnåede Søndermarksskolen i Horsens dispensation til at »tyvstarte« på den kommende skolelov.
 8. Lokaleproblemet opstod fordi al lærlingeundervisning skulle finde sted inden for normal arbejdstid og være tilendebragt senest kl. 18.